

Atsevišķs iespiedums no „Pagātnes un tagadnes II” Latvijas Vēstures skolotāju biedrības rakstu krājuma prof. Dr. L. Adamoviča un Dr. phil. N. Viksnina redakcijā.

Prof. A. Tentelis

Pārskats par latviešu vēsturi.

Nav jau daudz ko stāstīt par latviešu vēsturi, jo par bagātu un izkoptu to nevaram nosaukt. Kāpēc tas tā pie mums, kamēr citas tautas vienmēr varējušas lepoties ar glīti izkoptu, pamatīgi apstrādātu savu vēstures lauku? Pat tautas, kas skaita ziņā līdzīgas vai nedaudz pārsniedz latviešus, uzrāda vēsturē nesalīdzināmi lielākas sekmes. Taču apskatot latviešu tautas likteni, nebūs tik grūti rast atbildi. Gan reti citām tautām būs bijis tik grūti tikt pie savas tautības atziņas, kā latviešiem, jo vēl pag. g. s. 60-os gados latviešu dzīves noteicēji nopietni debatēja un raudzīja motivēt, gribēdami pārliecināt netikai sevi vien, bet arī pašus latviešus un visu pasauli, ka latvieši nav tauta, bet kārta, zemnieku, arāju kārta; lai viņa kā tāda uz visiem laikiem atsakās no domas iegūt kādreiz tautisku patstāvību, nerunājot nemaz par politisko. Pēdējā latviešu kungiem nevarēja ne prātā nākt, ja daudz, tad viņi varēja iedomāties nelielu, patiesībā tikai dažu atsevišķu latviešu saimniecisku neatkarību. Ka tas tā, to redzam tai faktā, ka kungu vairākums visiem spēkiem cīnījās pret latviešu saimniecisko attīstību vispāri, kamēr vien to varēja. Latvieti nicināja. Pat garīdznieki, kas citos laikos daudz darīja atkarīgo latviešu stāvokļa uzlabošanā, 19. g. s. vidus posmā sludināt sludināja pazemību, palikšanu savā kārtā un savā stāvoklī; kas vēloties no tā iziet, to dzenājot augstprātības velns. Šādu stāvokļa ieturēšanu raudzīja motivēt ar vēsturi: tā tas vienmēr bijis, tāpēc arī tam tāpat uz priekšu jābūt, tāda vienmēr bijusi lietu būtība, tas taču neatvairāms latviešu vēsturiskais liktenis. Vai šāda riebīgas tagadnes attaisnošana ar tautas pagātņi varēja latviešos modināt pagātnes, t. i. tautas vēstures mīlestību? Man šķiet, ka nē. Tā pamazām tika nokauta tautas pagātnes mīlestība, tika izdeldēta tautas vēstures apziņa.

1938:3924

Aizrāda, ja jau nava tautas tradīciju par senatnes slave-
niem darbiem, tad nava arī tādi darbi bijuši, jo pasaku kēniņi
un varoņi latviešu folklorā ir bez personības, bez dvēseles un
tie nevar atvietot spēcīgos savas vēstures lielo darbu darītāju
tēlus. Bet brīnums gan: citu tautu hronikas min latviešu lie-
los darbus: min kuršu sirojumus un uzvaras, min, ka zemgaļi
1107. g. neganti sakauj krievus, stāsta par kaujas vietām...
Vai tie nebūtu latviešu varoņu darbi? Tur tautai nebūtu
ko atminēties? Kurši, zemgaļi, letgaļi bez šaubām savā laikā
dziedāja, bez šaubām jūsmoja par savu tautasbrāļu darbiem.
Bet šīs dziesmas ar laiku iznīka un tika izdeldētas, tāpat kā
daudzi citi pieminekļi ir zuduši.

Par to atkal, līdz ko latvietis kļuva kaut cik neatkarīgs,
kaut arī saimnieciskā ziņā, tūdaļ atdzimst prasība pēc savas,
pēc latviešu vēstures. Radās arī darbinieki, kas centās šo
prasību izpildīt, un sākās latviešu vēstures rakstīšana un pē-
tīšana. Sākumā šis darbs nes vēl diletantisma zīmogu, tikai
nedaudz izņēmumu rāda drošu pētnieka roku, rāda iedzilinā-
šanos laika garā un vēstures avotu izpratnē. Pavisam maz
bija speciālistu vēsturnieku, jo ko gan viņi darītu šē Latvijā:
grūti, gandrīz neiespējami viņiem bija atrast darbu, vēl grū-
tāk darbu darīt, jo pats mazākais bezpartējiiski veiktais darbs
varēja slēgt durvis tais materiālu krātuvēs, kur bija rodami
šejienes lietu avoti.

No otras puses, latviešu pētniekam trūka vajadzīgās ro-
cības, lai varētu savākt pa visu Eiropu izkaisītos latviešu vē-
stures datus. Katrs no šiem pētītājiem vispirms bija nodarbi-
nāts savas maizes pelnīšanā, un pētīšana tam vienumēr bija
blakus lieta. Šis rocības trūkums arī vēl tagad traucē lielā
mērā latviešu vēstures attīstības lietu. Cik mums ir tādu
vēsturnieku studentu, kas savus kandidāta darbus sarakstītu
uz ārpus Latvijas gūta materiāla pamata, vai arī, kas var uz-
ņemties plašāku pētījumu, saistītu ar ilgāku sēdēšanu šepat
mūsu arhīvos. Atminos kādu gadījumu Zviedrijā. Man bija
gluži nejauši izdevība būt klāt Stokholmas universitātē kādā
vēstures semināra sēdē, kur referātu lasīja kāds vecāks stu-
dents, kas šim referātam bija 2 gadus veltījis, sēdēdams Pari-
zes Nacionālajā bibliotēkā un citās vietās, protams, pats ar
saviem līdzekļiem. Man gribētos zināt, cik mums ir tādu stu-

dentu. Mūsu students pa lielākai daļai ir nodarbināts vispirms
ar maizes pelnīšanu un tad tikai ar universitātes pienākumu
pildīšanu. Šiem pienākumiem atliek jau maz laika un spēka,
tālab ilgi studē. Cik tad paliek pāri istiem, ar paša gribu uz-
ņemtiem pētījumiem? Bez pētīšanas darba, bez nodziļināša-
nās tajā zūd arī interese, jo tā aug darbā un līdz ar darbu,
līdz ar darba pieaugšanu un izveidošanos. Tāpēc arī mūsu
jaunā vēsturnieku paaudze nevar lepoties ar sevišķu pētīša-
nas interesi, ar sevišķiem panākumiem.

Tie ir galvenie iemesli, kas traucēja izkopt mūsu vēsu-
res lauku un laikam traucēs vēl labu laiku, ja vien šī interese
netiks stiprināta. Protams, ka vērā nemams arī tas apstāklis,
ka mūsu vēstures materiāli ir ļoti izkaisīti un par senākiem lai-
kiem ļoti trūcīgi un nepilnīgi. Pirmo jau pie labas gribas un
rocības var veikt, otrs apstāklis, protams, nav izlabojams.
Visu šo minu, lai mēs savos spriedumos nebūtu netaisni, lai
sasniegumus nevērtētum zemāku, kā tie pelnījuši. Tagad gribu
jūs uz īsu brītiņu vest mūsu vēstures druvā un rādīt, kas tur
15 gadu Latvijas pastāvēšanas laikā ir veikts; protams, ka
nevarēšu sīkāk uzskatīties pie atsevišķiem darbiem, kā tie to
būtu pelnījuši. Senvēsturi jau galīgi izslēdzu, jo par to ziņos
prof. Fr. Balodis.

Pašā sākumā nevaru pāiet garām, ar atzīnību neminējis
pirmā kārtā mūsu nopietnākos Latvijas vēstures mācības grā-
matu sarakstītājus. Jauns, neaizkārtis lūgums šē bija jāap-
strādā, pirmās vagas jādzen, pirmie gaudi jākaisa, maz vēl
bija atbalsta punktu, autors daudzkārt bija vienā reizē mācī-
bas grāmatas sastādītājs un pētītājs, jo dažāda laba lapaspuse
taču radusies pētīšanas darbā. Šē minēšu tikai šādus vārdus:
A. Švābi, Fr. Zālīti, P. Dreimani, A. Pomeru. Diemžēl pirmos Latvijas gados bija autori, viņu vārdus nemi-
nēšu, kas sastādīja vēstures mācības grāmatas, kuŗas gan
grūti par tādām atzīstamas. Tās sarakstīja spekulatīvos nō-
lūkos, bez vēsturnieka precizitātes, bez vēsturnieka atbildības
sajūtas, pat bez kādas sagatavošanās, tur fantāzija, savdabīgi
quasi filozofiski nolūki un pat pilnīga nezināšana jaucās viena
ar otru. Šē darbi, laikam gan, iznīkuši, aizmirsti pēc nopelna
un droši vien vairāk neatgriezīsies.

Parādījušās arī dažas Cilvēces resp. Pasaules vēstures: Loona sarakstītā un A. Grīna rediģētā. Loona grāmata arī ir īsta diletantisma auglis, kur konstrukcija un ignorance sametušās roku rokās. Vēstures process tur vienkāršots līdz nepazīšanai. Man šeit nav iespējams apstāties pie piemēriem. Žēl tikai labais ārējais izskats. Otrā 4 sējumi lielā Pasaules vēsture A. Grīna redakcijā „Grāmatu drauga“ izdevumā (4. sēj. 1929.—31.) arī no ārpuses grezna un imponējoša, tikai līdzstrādnieki maz pazinuši vēsturi, bieži sastopam nepareizi saņemtus vēsturiskos jēdzienus. Pārstrādātie un iestrādātie paraugi, kas gan rūpīgi noslēpti, bijuši labi. Dažreiz pārstrādājot galvenais izkritis, teksts par daudz saskaldīts; iekavās liktos paskaidrojumus būtu lietderīgāk novietot zem strīpas. Redaktors gan pielicis lielas pūles valodās nogludināšanā un protams nav varējis novērst satura trūkumus, bez tam viss darbs veikts ārkārtīgā steigā. — Vienu pasaules vēstures posmu apstrādājis prof. R. Vipers, proti Jauno laiku vēstures I daļu, ar savu parasto meistarību, asiem, noteiktiem un skaidriem formulējumiem. Šis darbs gan domāts studentu vajadzībām, bet noder arī labi vēstures interesentiem. Gaidīsim tikai otro daļu.

Trūkst mums rokas grāmatas ir latviešu, ir cittautu resp. pasaules vēsturē, t. i. tādas, kur būtu dots nevien faktiskais materiāls, bet arī literatūras un problēmu aizrādījumi. Šādi darbi noderētu ir skolotājiem, ir brīvo profesiju darbiniekiem, ir izglītotiem vēstures mīļotājiem. Tie pasargātu mūs no diletantisma daudzām pārgalvībām un aplamībām. Trūkst mums arī plašākas populāras latviešu vēstures lielai publikai, kas no skolas grāmatām vairs. Cerēsim, ka uz šādiem darbiem mums nebūs ilgi jāgaida.

Tā kā latviešu vēstures, it īpaši senākās vēstures dati izkaisīti pa drusciņai starp citiem vēstures datiem un pa dažādu zemju archīviem, tad mums jo svarīga ir pirmavotu krāšana un izdošana. Lai apzinātu mūsu vēstures materiālus ārzemju archīvos, vajadzēja izrakņāt šos svešu zemju archīvus, kas lielā mērā ir jau veikts: apzinātas daudz maz ir Vatikāna, Karaļauču, Varšavas, Stokholmas u. c. archīvu bagātības, interesantākais un svarīgākais izvilks fotografiju veidā un no-

vietots Valsts archīvā. Otrs uzdevums bija pirmavotu edicija. Jāatzīstas, lai arī šai ziņā diezgan daudz darīts, tomēr plānveidības maz, vai nemaz. Izdots ir tas, kas licies izdevējiem visinteresantākais un pieejamākais, izdots ar labo apziņu, ka nākotnē tas noderēs. Pilnīgi pareizi, nākotnē viss noderēs, bet daudzkārt uz to būs ilgi jāgaida, un vai tad visu līdz šim izdoto varēs droši izmantot, negriežoties pie oriģināla? Daļa avotu tā izdoti, ka izdevēja pūles neattaisnosies, jo bieži vien izdevumos nav atzīmēti ne izlases principi, pat ne vieta, kur avota oriģināli atrodami, piem. A. Fortiņa: Vācbaltu politiskie dokumenti.

No lielākiem avotu izdevumiem būtu minami: Valsts archīva raksti I—IX ss. I s. Vidzemes zemnieku nemieri Kaugurmuižā. Še sakopoti dažādu iestāžu ziņojumi par nemiekiem ar paviršu tulkojumu latviešu valodā. II. Vidzemes muižniecības un zemnieku adreses ķeizaram Aleksandram II 1870. g. III. un nākamās sējumos L. Sļoka izdevusi Vidzemes un Kurzemes draudžu chronikas, patiesībā gan izvilkumus no draudžu baznīcas grāmatām. Šie fragmenti domāti kultūras vēstures vajadzībām. Pie šī lielā izdevuma rodas jautājums, vai viss vērtīgais un vajadzīgais ir izvilkts un kad to izmantos? Divi sējumi ir J. Vīgraba izdoti: Vidzemes zemnieku tiesiskais stāvoklis XVIII g. s. I pusē — archīva aktis kopā ar juridiskām aktīm, cik varu spiest, tad izvēle laba, tāpat arī edicijas tehnika.

Bez šiem archīva izdevumiem atzīmēšu vēl: L. Arbussow, Die Altlivländischen Bauerrechte (1924) un Ein Verzeichnis der bäuerlichen Abgaben im Stift Kurland (1582—83). Bruiningk, H. von: Livländische Güterurkunden II sēj. (1501—1545). Bulmerincq, A. Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga I—III, 1923—25—31. Švābe, A.: Livonijas senākās bruņniecības tiesības, 1932 (Doktora disertācija, teksts, tulkojums un vērtīgs pētījums par šo tiesību sastāvu un izcelšanos). Tāpat A. Švābe: Die älteste schwedische Landrevision Livlands 1601, 1933 — ļoti vērtīgs lielās zemes grāmatas pilnīgs izdevums ar vērtīgu ievadu (derēja gan vēl plašāki komentāri). Bez tam A. Švābe izdevis skolu vajadzībām: Smiltenes novada zemnieki 1601.—30.; Ve-

cākās zemnieku tiesības, Vecpiebalgas zemnieku sūdzības un Drustu pagasta tiesas spriedumi (visas 1927. g.). Beidzot, arī: Kurzemes muižu tiesības, 1931. A. Spekke, iziedams no sakaru meklēšanas starp Livonijas un Rietumeiropas humānistiem, atrod šādus sakarus, plašus un tāli ejošus, ko publicējis šādos izdevumos: Rīgas humānista Frencela poēma „par īsto dižciltību un zinību cieņu“, Livonijas dzejnieka-humānista Eicedija poēma „Danubius“, un it īpaši plašā darbā: Alt-Rīga, ar dziļu un sīku komentāru. Šis 16. g. s. literārvēsturiskās studijas novēda autoru pie šī paša gadu simteņa politiskās vēstures un pie vēl plašākām studijām mūsu tautas gara dzīvē: Livonijas zemnieku kustība un nemieri 16. g. s. otrā pusē, 1931.; Daži veci tiesu protokoli par zemnieku nemieriem 1586./87. (Izgl. Min. M. 1932); Kēniņa Stefana ienākšana Rīgā un Cīņas par Doma baznīcu, 1932; Quelques nouveaux matériaux pour l'histoire de la cartographie et de iconographie de l'ancienne Livonie, 1932. u. c. Šais darbos ir lielāki vai mazāki avotu izvilkumi, gan tulkojumos, gan oriģinālā valodā. Bregžis, K.: Baznīcu vizitāciju protokoli, 1931. M. Stepermanis ir ekscerpējis ievērojamā, bet maz ievērotā 18. g. s. pretdzimtbūšanas ideju paudēja, Eizena darbus, skolas nolūkos, bet šie izvilkumi ieteicami arī pieaugušo auditorijai. Izdota latviešu valodā E. Veispāla tulkojumā Baltazara Rusova chronika, 1926.; J. Austriņa Laika grāmata, 1928.; 12 nod. no Indriķa Livonijas chronikas J. Krīpena tulkojumā, 1933. Daudz vēsturiski illūstratīva materiāla par zviedru laikiem Vidzemē ir sakopots krājumā: Zviedru laikmets Latvijā (1934), kā arī Gustava Ādolfa izstādes katalogā (1932). Daudz materiāla izdots par revolūcionāro kustību 20. g. s. sākumā, it īpaši par 1905. g. Tā Birkerts, P. izdevis: 1905. g. revolūcijā cietušie latviešu skolotāji, 1927.; Revolūcionārā kustība Latvijā I d., 1927.; Mūsu revolūcijas varoņi, 1928. Dzintarkalns, T.: 1905. g. Talsos, 1928. Beierbachs: Dobeles revolūcionāru cīņas 1905. g., 1929. Mācītāju ziņojumi par 1905. g., 1930. V. Caune: 1905. g. revolūcija, 1930. Atsevišķi stāv Tukidīda Peloponnesiešu karš I—II, 1930.—32. Pie vēstures avotiem pieskaitāma ir plašā memuāru literatūra, kas saistīta ar Latvijas tapšanu, ar 10. un 15. Latvijas pastāvēšanas

gadiem. Visu minēt šoreiz man nebūs iespējams. Grūti spriest par tās vērtību un ticamību, kamēr nav veikts liels kritikas, sijāšanas darbs un nav savākti un izdoti šī laikmeta oficiālie dokumenti. Lai gan memuāru skaits ir liels, tomēr ļoti sajūtams ir to mūsu valsts vīru memuāru trūkums, kas paši bija piedalījušies Latvijas tapšanā un izveidošanā.

Kā redzat, varam atzīmēt garu rindu avotu izdevumu par dažādiem laikmetiem. Šos izdevumus ierosinājusi galvenā kārtā personīga interese. Nodibinājušās arī vairākas vēstures biedrības, kuŗas savos statūtos rakstījušas gādību par vēstures intereses modināšanu un par vēstures avotu vākšanu un krāšanu. Tāpat ieteicu vecu rokrakstu, atmiņu un dažādu piezīmju īpašniekiem savu mantu uzticēt Valsts arhīvam, kur viss tas tiks droši uzglabāts un pasargāts. Bez tam gribu sirsnīgi ieteikt vēstures biedrībām un šeit sapulcētiem vēsturniekiem neaizmirst arī vēstures materiālu vākšanas darbu un atmiņu uzrakstīšanu. Cik ātri zūd vēstures materiāls, to pierāda, piem., lielās grūtības avīžu komplektu sastādīšanā, lai gan tās savā laikā iespiestas tūkstošos eksemplāros. Vēl grūtāk, vai pat nemaz nav sadzenami dažādi ģenerāģlubernātoru obligātoriskie noteikumi, kurus iespieda simtstūkstošos eksemplāros. Drīzāk uzglabājies arhīvē pats oriģinālraksts, nekā tā daudzie atdarinājumi. Tāpat mēs labi zinām, cik neuzticama instance ir mūsu atmiņa, un cik lielu lomu spēlē novērotāja viedoklis vai atrašanās vieta. Lai notikumi gluži neizzustu no atmiņas, tad vajaga tos ātrāk uzrakstīt un neatlikt uz nākošo dienu, jo tad būs jau zudusi kāda smalka līnija. Tā kā ikkatru lietu var apskatīt un patiesībā vienmēr apskata no vairākām pusēm un var arī dabūt pretējus aprakstus, tad taisni ir vēlams, lai būtu vairāk atmiņu rakstītāju, kas notikumus aprakstītu no vairākām pusēm, jo tā kļūsim tuvāku īstenībai un patiesībai.

Ja nu pārejam pie latviešu vēstures literatūras, tad vispirms jāmin tīri teorētiski raksti, kā, piem., mans priekšlasījums 1923. g. Latvju vēsturnieka tuvākie uzdevumi (R. L. B. Zin. Kom. 18. R. Krāj. 1926); J. Bērziņa, Par mūsu tautas dziesmu kā vēstures avotu izlietošanu (I. M. M. 1925). Visu latviešu vēsturi aptver rakstu krājums Latvieši I un II, 1930.

un 1932.; kurā piedalījušies daudzi latviešu zinātnieki ar saviem rakstiem. I sēj. ir arī tulkots vācu valodā. Liels darbs ir prof. A. Švābes: Latvju kultūras vēsture, I Dzimts satversme un II, 1. Feodālā satversme, 1921.—23. Pirmā daļa prasa stipru pārstrādājumu, otrā turpinājumu, ko gaidām jau vairāk kā 10 gadu. A. Švābe iesācis arī otru darbu: Pagasta vēsture, 1926. No šī darba parādījusies tikai pirmā daļa — līdz krievu laikiem. 1929. g. iznāca viņa spēcīgi uzmetais Grundriss der Agrargeschichte Lettlands. Tai pašā gadā, pat pāris mēnešu agrāk iznāca šī darba saīsinājums franču valodā: Histoire agraire. Še pirmo reizi plašai zinātnieku pasaulei rādīti latviešu zemnieku likteņi, sākot ar 13. g. s. Populārāks, bet dažās vietās plašāks un dziļāks ir tā paša autora: Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā, 1930., kas iespiests Zemkopības ministrijas izdevumā: Latvijas agrārā reforma. Šais darbos, ar dziļu tautas mīlestību uzrakstītos, mums paveŗas cietā un nežēlīgā istenība, ko latvietis daudzus gadu simteņus pārcietis, tas saimnieciskais slogs un beztiesiskums, kas spiedis latvieti, bet nav nospiedis. Bez tam „Latvieši II“ atrodam A. Švābes rakstu par latviešu tiesisko izjūtu. Pārdošanā ir prof. Švābes Latviešu tiesību vēsture, litografētas lekcijas. Šiem Švābes darbiem vēl pievienojas viņa plašais pētījums par Kuršu koniņu tiesībām, kas iznāca 1933. g. Rīgas Latv. Biedr. rakstu krājumā. Visi šie darbi stāv atsevišķi un aptver gandrīz visu Latvijas vēstures laiku un liecina par autora lieliskām darba spējām un interešu daudzpusību.

Ja nu piegriežamies atsevišķiem latviešu vēstures posmiem un jautājumiem tad vispirms jāmin tie darbi, kas saistas ar Livonijas chroniku. Šeit L. Arbuзовs jun. 1921. g. Izgl. Min. M. dod pārskatu par „patreizējo pētījumu stāvokli par Latvijas Indriķi un viņa chroniku“, un tad Latv. Univ. rakstos 1926.—27.: Die handschriftliche Überlieferung des Chronicon Livoniae, kur apskata 16 eksistējošos rokrakstus, uzstāda šo rokrakstu stemmu un nāk pie slēdziena, ka tradīcija uzglabājusies labi, tikai pirmteksts nav vairs atrodams. kaut gan vecākais uzglabājies teksts ir ļoti tuvs pirmtekstam. — Par chronikas autoru apskatāmā laikā arī izteiktas dažas domas, tā N. Bušs domājis, ka tas bijis Heinricus, sacerdos de

Lon, kamēr Transehe-Roseneck to neapšaubāmi apgāž. Ar Livonijas chroniku saistīti V. Biļķina pētījumi: Ko nozīmē Indriķa kronikas vārdi: „humiles et despecti“, Kā jāsaprot Indriķa kronikas vārdi „a Lyvonibus semper oppressi“, tad Die Spuren von Vulgata und Breviarium Romanum in Chronicon Livoniae (1928), sauss saskaņu un valodas iespaidu konstatējums, kamēr 1931. g. iznāk Indriķa Livonijas chronika viduslaiku gara gaismā, kur autors konstatē, cik daudz chronists atkarīgs no sava laika izteiksmes un uzskatiem un ka mums atkarībā no tā citādi jāsaprot daudzi jēdzieni, nekā tas līdz šim noticis. Par latviešu vēstures sākuma laikiem raksta prof. P. Šmits: Seno latviešu zemkopība, Izgl. Min. M. 1930. Viņš ar etnografiskiem, valodnieciskiem, arhαιoloģiskiem novērojumiem, ar rakstu un tradīciju palīdzību noskaidro vācu pētnieku domu aplamību, it īpaši A. von Transehe-Roseneck vairākos darbos izteiktās domas, ka vāciešu iebrukšanas laikā latviešu kultūra neesot stāvējusi augstāku par ģermāņu kultūru Tacita laikā. Par šo pašu tematu raksta prof. Fr. Balodis: L'agriculture chez les anciens Lettons (1930) un nāk pie tiem pašiem slēdzieniem, kā prof. P. Šmits.

Tālāk, latvieši tā saucāmā Ordeņa laikā. Šeit nav daudz atsevišķu darbu, daži tomēr ir, un tie noskaidro vienu otru jautājumu. Mūsu vēstures vecmeistars J. Krodznieks 1921. g. rakstīja par Līgumiem ar kuršiem 1230. g., P. Dreimanis — Latviešu satversme 13. g. s., P. Oliņš — The Teutonic Knight in Latvia (1928), arī man bija īsumā izdevība izteikties par Latviešiem Ordeņa laikā (Latvieši I).

Tad sākās jautājumi, kas saistīti ar ordeņa laika beigām, ar dzimtbūšanu. Te iepriecinošu vārdu teica prof. P. Vipērs: 1928. g. viņš aizrāda uz Dāvidu Hilchenu kā pirmo, kas radzījis noteikumus formulēt dzimtbūšanas institūtu (David Hilchen, Filol Biedr. R. 1928., un Pirmie dzimtbūšanas kodifikatori). Sakarā ar dzimtbūšanas jautājumiem izcēlās polemika Izgl. Min. M. par „Rozēna deklarāciju“ un Budberga un Šradera Vidzemes bruņinieku un zemes tiesību projektu. Šai polemikā piedalījās no vienas puses J. Vīgrabs un prof. R. Vipērs, no otras puses H. v. Bruņings un prof. L. Arbuзовs. Ja šos strīdus rakstus vēl šodien pārlasa, rakstīti

viņi 1927. g., tad taisnība gan ir pirmējo pusē, jo bruņniecības aizstāvji iziet no nereālām formālām premisām. M. Stepermanis iekustina gan vēstures literatūrā pirmo reizi jautājumu par „Zemnieku piespriešanu zviedru laikos Vidzemē“ (Filol. B. R. X 1930). Pārējā Eiropa nepazīst šo institūtu. Zemnieku piespriešana (Zuschlagung der Bauern) „ir tāds juridisks akts, ar kuŗu atbildētājam piederošus zemniekus-saimniekus, kopā ar māju, iekārtu un saimi nodod uz noteiktu laiku prasītāja lietošanā. Zuschlagung der Bauern var būt gan kā soda izpildīšanas veids, gan kā aizlienētā kapitāla, paņemto preču vai citu vērtību reāls nodrošinājums un dzēšanas līdzeklis“. Par latviešu dzīvi Ordeņa laikā un vēlākos laikos rakstījis prof. L. Arbuзовs vairākus rakstus; P. Sēja par Latviju Francijas diplomātijā 16. g. s.; P. Bērents: Pirmie latviešu mācītāji Vidzemē (Izgl. Min. M. 1924); prof. L. Adamovičs: Latvieši un katoļu baznīca un Latvieši un evaņģeliskā baznīca (Latvieši I); Jensch: der Handel Rigas im 17. Jh.

XVII g. s. vairāk cilāts ar Gustava Adolfa 300 g. nāves piemiņu 1932. g., kad noturēja sapulces ar attiecīgiem priekšlasījumiem, sarīkoja izstādi un izdeva plašu katalogu. Žurnālos parādījās arī vairāki dažādu autoru raksti, arī Breda'u grāmatiņa: Gustavs II Adolfs.

Arī Kurzemes vēsture atradusi savus vēsturniekus: J. Juškēvičs sarakstījis plašu darbu — Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē 1932. Darbs izdots grezni, sakrāts liels vairums neapstrādāta materiāla kas pa daļai arī neapstrādāts palicis, taču nākotnei labi noderēs. Šā paša autora spalvai pieder vēl vesela rinda populāru un vieglāku rakstu. Populāru darbu devis Kr. Upelnieks — Kurzemes kuģniecība un kolonijas, 1930. 1927. g. iznāca Eckerta Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus. Tāpat J. Grīna Kurzemes un Zemgales hercogistes satversme.

Par 18. g. s. sākumu gan visplašāko ieskatu, es teiktu, pat iespējami pilnīgu ainu dod prof. L. Adamoviča darbs, kas parādījās šā gada sākumā un 659. l. p. aptver laiku no 1710.—1740. g. Neviens vēl nav tik sīki un ar tādu pamatīgumu apstrādājis kāda laikmeta garīgās dzīves pusi. Šai darbā latvietis savā garīgā dzīvē nostājās pilnīgi konkrēti mū-

su priekšā. Cerēsim ka autora rosīgā spalva apstrādās tikpat plaši ir iepriekšējo laikmetu, ir nākošo, kas savu pirmo apstrādājumu jau atradis vairākos rakstos, sākot ar 1928.: Studijas latviešu brāļu draudzes vēsturē I—III un Brāļu draudze (Latvieši II).

Latviešu skolu vēsturi raksta A. Vičs, Latviešu skolu vēsture I—III, 1923.—1926.—1928. I un III veltīti Vidzemei, II Kurzemei. Ar atzinību jāatzīmē šis rūpīgais pirmavotu caurskatījums. Latviešu intelligences vēsturi, sākot ar 18. g. s. mēģinājis 2 sējumos 1927. g. dot Birkerts, A., rūpīgi krādams ziņas par atsevišķām personām un dodams īsus laikmetu pārskatus, gan stipri schēmatiskus. Darbs būtu turpināms un papildināms. A. Bīlmanis daudz darījis Latvijas propagandas labā, saraksīdams veselu rindu propagandas literatūras gan vācu, gan franču, gan angļu valodā, kuŗā iepazīstina cittautiešus arī ar latviešu vēsturi. Bez tam viņš devis arī pāris rakstu Izgl. Min. M. 1925.—26., izvilkumus no Grundlinga Discours über den jetzigen Zustand der Europäischen Staaten 1733—34, un no La Galerie agreable du Monde.

18. g. s. dzimtbūšanas pretnieku sejas jau pamatīgi noskaidrotas: A. Gailīte — J. G. Eizens un 18. g. s. latvju zemnieku raksturojums, kur pierādīja, ka viņš nekad nav bijis Eizens f. Švarcenbachs un ka viņš savā rakstā dibinās uz igauņu zemnieku novērošanas. Tagad zināmi jau vairāki Eizena darbi, vienu atklāja M. Stepermanis, kas arī deva izvilkumus no viņa rakstiem. Visus 18. g. s. pretzimbūšanas cīnītājus skaisti raksturo prof. R. Vipers — Apgaismības laika pārstāvji Livonijā 18. g. s. Uz šo pētītāju kamiešiem stāv N. Viksnis savā disertācijā: Die Aufklärung und die Agrarfrage in Livland. I sēj. 1933. g. P. Dreimanis savā Latvju tautas atmodas pirmsākumā, XVIII. g. s. otrā pusē (Izgl. Min. M. 1926.) rāda kādu lomu latviešu morāliskā dzīvē spēlē gadu simteņa beigu filozofiskā doma. H. Reinharda „18. g. s. Rīgas morāliskie laikraksti“ zīmē rīdzenieku dzīves uzskatus.

19. un 20. g. s. vēl vairāk rosinājuši vēsturisko domu. Nedomāju, ka varēšu uzskaitīt visus rakstus un darbus līdz mūsu dienām. Jautājumi šeit top vispusīgāki un kopojas ap vairākiem centriem.

Atgādināšu J. Krodznieka — Zemnieku nemieri 1841. g., kas tēlo mums momentu, kad draudēja izirt beidzamie mūsu tautas tikumiskie un saimnieciskie spēki. Drīzi pēc tam sākās uzlabošanās ar 1849. g. likumu, kad tauta atguva sevi un kad iesākās spēcīga atmoda.

Tautas atmodas laiku raksturo E. Blanks savā Latviešu tautas kustībā (1921), kas vēlāk iznāk ar grozītu virsrakstu un mazliet grozītu tekstu, tā Latvju nacionālā doma sadzīves cīņu ugunīs (1923) un Latvju tautas atmoda (1927). Ž. Unams meklē „1863. g. latviešu kultūras vēsturē“ (1931), latviešu tautas atmodas sākuma gadu, aizrādot uz Mežmuižas nemieriem un valdības izdotām reformām. Tāpat vēsturiskā doma sabiezē ap 1905. g. un dod vienu otru rakstu, piem., E. Blanka un J. Bērziņa raksti, dod atmiņas materiālu krājumu. Tāpat lielais pasaules kaŗš, latviešu strēlnieku pulku nodibināšanās modinā plašu literatūru. piem. Goppera — Strēlnieku laiki (1931), Latviešu strēlnieki, materiāli un atmiņas (1929) u. c.

Pats par sevi saprotams, ka mūsu atbrīvošanas cīņas atradušas vēl plašākas atskaņas. Apbrīnojami sīki un plastiski tās attēlojis mūsu armijas komandieris ģen. Peniķis: Latvijas armijas sākumi un cīņas Latvijā līdz 1919. g. jūlijam (1932), un Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. g. vasarā un rudenī (1931). Vēl vajaga pielikt 1 sējumu dokumentācijas norādījumu, tad tas būs monumentālākais brīvības cīņu apraksts. Arī nel. ģen. P. Radziņš sarakstījis Latvijas atbrīvošanas kara vēsturi: I daļa: Cīņas ar Bermontu un II daļa — Latgales atbrīvošana (1921). P. Bērziņš sarakstījis Latvijas brīvības cīņas; H. Helmanis — Izlūku gājieni Latgales frontē (1921) un Cīņa pret lielniekiem (1932). 1928. g. iznāca armijas kom. redakcijā Latvijas brīvības kaŗš; tad pat A. Plensnera — Latvijas atbrīvošana, Latvijas brīvības cīņas un sasniegumi.

Latvijas valsts nodibināšanas vēsturē minēšu Līgotņu J. Latvijas nodibināšana (1925) un Silzemnieka — Latvijas atdzimšana (1928). Latvijas 10 gadu pastāvēšanas gads izsauca veselu rindu atskatu par sasniegumiem valsts dzīvē dažādās nozarēs. Katrs resors izdeva gaŗāku vai īsāku savas darbības pārskatu. Bez tam valdība izdeva atsevišķi: Lat-

vija 10 gados (M. Ārona redakcijā). Iznāca arī plašs privāts izdevums: Latvijas republika 10 pastāvēšanas gados, 805. l. p. 4°, arī P. Mucenieks izdeva: Latviešu valsts pastāvēšanas 10 gadi (1927). Pie jubileju rakstiem pieskaitāmas ir mūsu armijas pulku vēstures. Pulki nav taupījuši līdzekļus, lai sakrātu un atzīmētu visu to, kas pulkā noticis, paskaidrojot to ar plāniem, kaujas schēmām, kartēm u. c. Tomēr atzīstot lielo darbu un nopietnību šai darbā, jāatzīmē viens kopējs trūkums: nav atzīmēti un nummurēti tie dokumenti, uz kuriem pamatojas pētījumi.

Mūsu vecākās biedrības izdevušas savās jubilejās plašas monografijas: L. Bērziņš — Rīgas L. B. 6 gadu desmitos 1868.—1928. (1928); Līgotņu Jēk. — Jelgavas L. B. (1928). To pašu darījušas dažas korporācijas, tā Lettonija, Tālavija u. c. Atsevišķi izdevis Āronu M. — Latviešu draugu biedrības 100 gadu (1930).

Parādījušās arī plašas latviešu darbinieku biografijas: R. Bērziņš — Lerchis-Puškaitis (1928); Zeiferts-Ž. Unams — Brīvzemnieks, 2 daļas (1930—32); Āronu Matīss — Fr. Veinbergs sava mūža darbā un savās idejās (1932); Bachmanis, Kr. — Andrejs Spāģis un viņa laikmets (1932); Virza, E. — Pirmais Latv. nacionālu kaŗaspēku virspavēlnieks (1927); Ramats, K. — Kalpaka bataljons (1929). Daži darbi un atmiņas veltīti Fr. Brieža piemiņai, ģenerālim P. Radziņam, brīvības cīņu virspavēlniekam ģenerālim J. Balodim.

Apinis, K. sarakstījis Latvijas pilsētu vēsturi (Brežgo — Latgales pilsētas), 1932.; Brille, J. — Zemgales galvas pilsēta Jelgava, 1928; izdots krājums Rīga kā Latvijas galvas pilsēta, 1932.

Beidzot nevaru atstāt neminējis H. Endzeliņu, kas cītīgi šķirsta archīvu un citu krājumu vecās lapas un raksta pārskatus par dažādiem novadiem. Izdoti divi šādi atskati: Atskats Trikātas novada senatnē (1931) un Skati Valmieras pilsētas, draudzes un novada pagātnē (1932).

Savu īso un nepilnīgo pārskatu nobeidzot, lūdzu tos autorus neņemt ļaunā, kuŗu vārdi šeit netika minēti. Izsaku cerību, ka visi Latvijas vēsturnieki jo cītīgi pieliks roku pie mūsu Latvijas vēstures, tā darīdami Latviju mirdzošu un mūžīgu.